

محافظة کاری ممنوع!

دکتر محمود امانی طهرانی

تنظیم: الهه مفید

اشاره

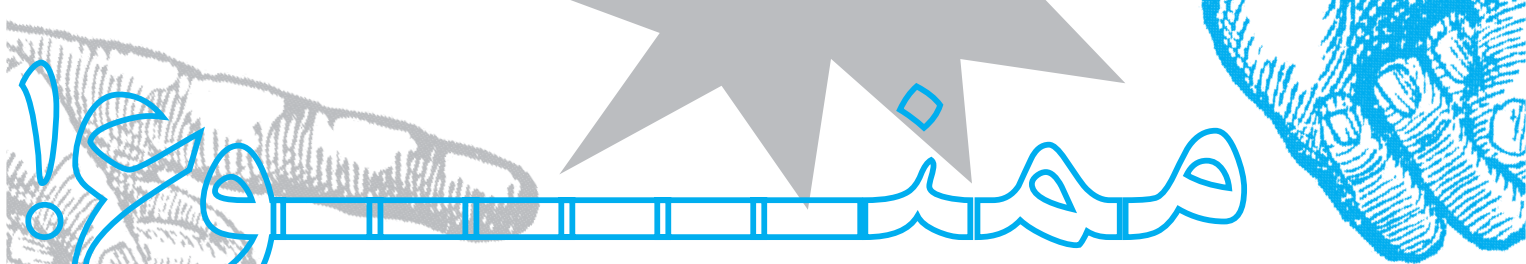
چندی پیش دوره تأمین مدرس کشوری کتاب تازه تألیف جامعه‌شناسی پایه دهم از سوی گروه علوم اجتماعی دفتر «تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری» برگزار شد. در این دوره استادان به تحلیل و تشریح موضوع «هویت» از ابعاد فردی، اجتماعی، فلسفی و ملی پرداختند. دکتر محمود امانی طهرانی، مدیرکل دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری در جلسه افتتاحیه این دوره، طی سخنانی ضمن اشاره به مبانی رویکرد جدیدالتألیفی این دفتر در چارچوب برنامه تحول بنیادین، به تشریح چگونگی تألیف و تدوین کتاب جامعه‌شناسی پایه دهم پرداخت. وی «مسئله محوری» در تألیف و تدریس را مهم‌ترین ویژگی درس جامعه‌شناسی دانست و تأکید کرد: نباید از مسئله محوری در تألیف و تدریس جامعه‌شناسی بهراسیم. فضای کتاب و کلاس جامعه‌شناسی فضای ترس، احتیاط و محافظه‌کاری نیست. مشروح این سخنان در ادامه از نظر تان می‌گذرد.

کلیدواژه‌ها: هویت فردی، هویت اجتماعی، هویت فلسفی و ملی، مسئله محوری

بحث کتاب جامعه‌شناسی بحثی بسیار عمیق و ذووجهی است که می‌توان از ابعاد مختلفی به آن نگاه کرد. برنامه تحول در نظام آموزشی کشور با دو سند شکل گرفت: سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه

درسی ملی. این دو سند مبتنی بر یک کتاب ارزشمند به نام «مبانی نظری تحول بنیادین» است که در واقع فضای فکری حاکم بر نظام آموزشی و فلسفه آموزش و پرورش را ترسیم می‌کند. توصیه می‌کنم این کتاب را مطالعه کنید. چون نوع رشته درسی و تخصصی شما این گونه است که اندیشه‌ورزانه وارد موضوعات می‌شوید. حتماً این کتاب را مطالعه کنید. این کتاب نظریه تربیتی جمهوری اسلامی ایران را بیان می‌کند که به زبان‌های عربی، انگلیسی، ترکی و دیگر زبان‌ها هم برگردانده شده است. ابر و باد و مه و خورشید و فلک همه دست‌به‌دست هم دادند تا این کتاب خلق شد. کتاب از مبانی شروع می‌کند. نگاه ما به انسان، انسان‌شناسی، دین‌شناسی، ارزش‌شناسی، معرفت‌شناسی و نگاه به جهان طبیعت، خلقت و هستی‌شناسی. تعریف میسوطی از تربیت می‌دهد که تعریف جدید و قابل تأمل و مباحثی است. می‌دانید که از گذشته تا به حال تعریف‌های متفاوت و مختلفی از تربیت ارائه شده‌اند بعضی تربیت را شکوفایی استعدادها می‌دانند و برخی رشد همه‌جانبه و انواع دیگر تعریف از تربیت. اما این کتاب ظرف سه چهار خط تعریفی از تربیت ارائه می‌کند که از آن هم عنصر غایت درمی‌آید و هم روش و محتوا. در واقع نقش‌هایی از آن درمی‌آیند که بسیار قابل تأمل است.

این کتاب چارچوب کلی حرکت تحولی را ترسیم می‌کند که جایش سال‌های سال در نظام و انقلاب فکری فرهنگی ما خالی بود. البته در عرصه اجرا با اشکالاتی مواجه شدیم که نتیجه تصمیم‌گیری خلق الساعه مدیران اجرایی کشور بود ما را با پایه ششم مواجه کرد و انرژی ما بیشتر صرف کارهای اجرایی شد. بنابراین آنچه باب میل بود نشد. امسال اولین گروه در پایه دهم خدمت شما می‌رسند که همه اتفاقات نیک و بد در مورد آن‌ها رخ داده است. در پایه‌های ۸، ۷ و ۹ یک جدول واحد داشتیم و جدول سال به سال تصویب می‌شد که مشکلاتی را می‌آفرید. اما الان که به دوره دوم متوسطه رسیده‌ایم، خوش‌حالیم که به آرامشی نسبی دست یافتیم. شما جدول سه ساله را پیش‌رو دارید. در این جدول رشته‌های تحصیلی، کتاب‌های مشترک و کتاب‌های نیمه‌تخصصی همه درج شده‌اند. کتاب جامعه‌شناسی ۱ کتابی نیمه‌تخصصی برای دانش‌آموزان رشته ادبیات علوم انسانی و رشته معارف است که به دنبال آن دو کتاب جامعه‌شناسی ۲ و ۳ خواهد آمد. تمامی انتقادات و نظرات معلمان و کارشناسان در طول سه چهار سال اخیر درباره جامعه‌شناسی پایه‌های ۲ و ۳ و پیش‌دانشگاهی مدنظر

دوستان قرار گرفته، چون این موضوع در سازمان هم مورد عنایت و توجه بود. نقد کتاب‌های قبلی از دو منظر صورت می‌گرفت: یک نظر دیدگاه متفاوتی را می‌پسندید. چون مسائل علوم انسانی مسائلی هستند که منبعث از دیدگاه‌ها و چارچوب‌های فکری آدم‌هایی منبعث می‌شوند که باید بپذیریم متفاوت هستند. از دید ما، دیدگاه مختار دیدگاهی است که شورای برنامه درسی هر درس به آن می‌رسد. بنابراین خیلی از نقدها خارج از مسائل واقعی درباره کتاب جامعه‌شناسی بود. مثلاً گروهی چارچوب اعتقادی خاص کتاب را بر نمی‌تافتند. نقدهای فراوانی در روزنامه‌ها و به‌صورت‌های مختلف می‌آمد که ما مطالعه می‌کردیم. این یک گروه نقد است. نقدهایی هم از منظر دانش‌آموز و معلم، فرایند یاددهی و یادگیری، ایجاد ارتباط با دانش‌آموز، احساس مفید بودن، کاربردی بودن و ارزشمند بودن مطالب، دور شدن از جنبه‌های فلسفی و نزدیک شدن به جنبه‌های کاربردی، و مسئله‌محوری جامعه‌شناسی مطرح شد که در تألیف کتب جدید توجه جدی به این نقدها شد.

کتابی که امروز در دست شما قرار دارد، مطلوب‌تر، شیرین‌تر و آموزنده‌تر از کتاب قبلی است، از شما درخواست مشخص دارم و خواهش. مقدمتاً عرض کنم، مدرسین ملی و کشوری ما در هر درس، به‌ویژه در دوره دوم متوسطه، افراد مرجع در استان خود هستند. هر درس متولی می‌خواهد که باید دلسوز و در احیای آن درس با کیفیت تمام در سطح استان خودش کوشا باشد.

شما نباید یک کار واسطه‌ای را به‌عهده بگیرید و چهار کلمه بیاموزید و آن را منتقل کنید. باید با یکدیگر به‌صورت یک تیم در استان ارتباط داشته باشید تا بتوانیم دست‌به‌دست هم کار را انجام دهیم. نگاه درازمدت داشته باشید. شما مدرس یک دوره نیستید. نگاهتان این باشد که سال‌های بعد و بعد نیز باید حضور داشته باشید. در این عرصه غمخوار، دلسوز و فعال باشید و بکشید موتور معلمی را روشن کنید. زدودن یأس و ناامیدی را وظیفه خود بدانید، چون صاحبان اصلی این کتاب شما هستید و تدریس آن وظیفه شماست. سعی کنید تا ۲۵ مهرماه یک گزارش مبسوط و محتوایی از برخورد معلمین و چگونگی اداره دوره‌ها تهیه کنید و اطلاعات جامع و اشکالات و استقبال را به‌صورت چکیده، در نهایت در پنج صفحه برای گروه ما بفرستید. مثلث تئوری ارتقای درس را هم تهیه و مورد ملاحظه قرار دهید. ما برای اولین بار در ایران همه کتاب‌های نوپدید را از پایه اول ابتدایی تا پایان دوره متوسطه، به تفکیک رشته، به‌صورت نرم‌افزار برای معلمان تهیه کرده‌ایم. در پایه دهم نیز، در تمام درس‌ها و رشته‌ها این نرم‌افزار با نام «بر فراز آسمان» آماده شده است؛ از جمله درس شما. این کتاب پایه دهم که جدیدالولاده است. مثال‌ها و کمک‌هایی را که می‌توانند کتاب را جذاب‌تر کنند، برای ما بفرستید و بدانید عمده دغدغه ما، آموزش موجود است، نه مباحث خاص علمی.

نکته دیگر اینکه سعی کنید، در مورد کتاب‌های پایه‌های ۱۱ و ۱۲ این رشته و تک کتابی که برای سایر رشته‌ها داریم، نقطه‌نظرات خود را تا پایان مهرماه، سال کنید تا به‌عنوان مرجع جامعه‌شناسی، پشتیبان مؤلفین باشد. ۵۰ درصد این کتاب که به بحث هویت می‌پردازد، خوب است، اما بخشی که به بهبود نیاز دارد، این است که بجه‌های علوم انسانی و سایر

رشته‌ها اعتماد پیدا کنند که جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی علمی مفید، کاربردی، مسئله حل‌کن، به‌درد بخور، حساس و چندبعدی هستند. این حاصل نمی‌شود، مگر آنکه دانش‌آموز ببیند که فضای یادگیری و یاددهی مملو از نگاه مسئله‌محور است. نگاه مسئله‌محور همه علوم را احیای کند، اما بعضی از علوم در معرض بدفهمی هستند. خیلی‌ها نگاهشان به علوم انسانی این است که در حد سخن است و به هیچ دردی نمی‌خورد. این آسیب باید به‌صورت جدی مورد توجه قرار گیرد و رفع شود. اگر بخواهیم فقط از منظر غیر کاربردی، پیچیده و نظری به این حوزه علمی وارد شویم، به این حوزه علمی جفا کرده‌ایم. هنر در این است که در کنار این منظر نگاه کاربردی داشته باشیم. نباید بترسیم که مسئله اجتماعی ممکن است فضایی باز کند که باب میل ما نباشد. باب میل ما رشد است. پیغمبران آمدند در عالم و گفتند ما راهرو و پیرو بصیر می‌خواهیم. آن‌ها تمام پرده‌های ابهامات را کنار زدند. در کلاس‌های جامعه‌شناسی برای ما مهم رشد بچه‌هاست. بنابراین نباید از مواجهه آن‌ها با مسئله‌ها بهراسیم. ما صاحب مکتب فکری هستیم که در این مکتب، پرسیدن هر سؤالی به قصد استفهام، نه تنها مجاز، بلکه عبادت است. خیلی از مکاتب فکری دنیا این افتخار را ندارند.

ما صاحب میراث کلامی‌ای هستیم که در دفاع از چارچوب‌های اندیشه امتحان پس داده است. این فضا فضای ترس و احتیاط و محافظه‌کاری نیست. اگر کسی احساس ضعف کرد و اعتمادبه‌نفس کافی نداشت، باید بترسد. بنابراین در کتاب و کلاس جامعه‌شناسی، باید به مسئله‌ها و مسئله‌محوری توجه کنیم که این با یاری و فکر دسته‌جمعی امکان‌پذیر است. شما سعی کنید موقعیت‌های یادگیری مؤثر را خلق کنید و با ما به اشتراک بگذارید.

یک نحله پرسابقه کم‌بازده در آموزش کشور ما ساری و جاری است که مطابق با آن، ما درباره همه موضوعات سخن می‌گوییم، درس می‌دهیم، می‌خوانیم و آن‌ها را مهم تلقی می‌کنیم. در مقابل این نگاه که به آن «یادگیری صوری» می‌گویند، نگاه بدیلی هم وجود دارد، که در آن، هر موقعیت یادگیری یک فرصت است برای آنکه دانش‌آموز از مدل A به مدل B صعود کند و چارچوب فکری و نگاه او به مسئله رشد کند. نام آن را «آموزش مؤثر» می‌گذاریم که مستلزم «یادگیری عملیاتی» است و به خلق موقعیت‌های یادگیری نیاز دارد.

مثالی بزنم. در داستانی به‌نام «هانز»، همسر آقای بی‌میلی است و او توان پرداخت هزینه داروی همسر را ندارد. لذا برای سلامتی همسرش تصمیم می‌گیرد، داروی موردنظرش را از داروخانه سرقت کند. این قصه در کلاس خوانده می‌شود. اگر کلاس را به سه گروه تقسیم کنیم، یک گروه آقای هانز و وکلایش، دیگر داروخانه‌دار و وکلایش، و گروهی هم هیئت منصفه و قضات باشند، گفت‌وگوهای مؤثری صورت می‌گیرند و شفاف‌سازی می‌شود.

لذا در مسئله یادگیری، ما باید به کتاب‌های جامعه‌شناسی مدد برساییم و برای ایجاد موقعیت یاددهی تلاش و کوشش، و فکر و اندیشه داشته باشیم و موقعیت را خلق کنیم. باید طراحی آموزشی داشته باشیم. در پایان از حضور شما و قدردانی از دست‌اندرکاران و استادان شرکت‌کننده در این دوره که قبول مسئولیت کردند، تشکر می‌کنم و امیدوارم بهره کافی را از این دوره ببریم.